

Історична ретроспектива процесу становлення соціальної роботи в територіальній громаді за кордоном

Результати аналізу наукових праць, поданих нами у попередньому параграфі, свідчать, що «громада» є предметом вивчення багатьох українських та зарубіжних науковців, представників різних галузей знань. Наявність численних публікацій за результатами проведених досліджень, різноманітних підходів до трактування суті цього феномену, визначення його змісту, цінності для людей є доказом того, що означене нами поняття не втрачало своєї актуальності як предмет наукових пошуків в різний період часу, в різних країнах світу. Для теорії практики соціальної роботи усі схарактеризовані нами підходи до розуміння поняття «громада» і похідного «територіальна громада» є важливими, так як соціальний працівник може працювати як у географічно визначених громадах (селах, містах) так і в громадах за інтересами (групах, об'єднаннях, організаціях). Ідея громади/спільноти не є новою для соціальної роботи і не є надбанням ХХІ століття. Своїй появі і розвитку соціальна робота в громаді завдячує С. Барнету, протестантському священику, який виступив на захист бідних і пригноблених жителів Англії. Він стверджував, що особи, які надають допомогу тим, хто цього потребує, мають проживати у тих же локаціях, що й ті, хто отримує допомогу. Це необхідно для того, щоб побачити проблеми із середини, а не зі сторони. С. Барнет наполягав на створенні спеціальних поселень (сеттлмент-центрів) в бідних регіонах Англії, в яких би надавалися освітні та рекреаційні послуги їх жителям. На кінець ХІХ століття в бідних районах Англії вже існувало 30 таких сеттлмент-центрів, в яких у переважній більшості працювали студенти, що поселялися і жили в небагатих районах. Вони надавали соціальну допомогу місцевим жителям у вирішенні їх проблем.

У 1889 році Дж. Адамс й Е. Гейтс, перейнявши ідеєю С. Барнета, ініціювали створення Халл-Хауса в Чикаго, США, діяльність якого була спрямована на роботу з емігрантами більше ніж із дев'ятнадцяти країн світу. У

цьому поселенні працювали дитячі ясла, клуб для хлопчиків, декілька гуртків для дорослих та дітей, бібліотека, пральня, їдальня тощо.

У кінці XIX століття схожі сеттелмент-центри вже активно функціонували в США, Великій Британії та Німеччині. У структурі таких центрів активно функціонували різноманітні структурні підрозділи з популяризації громадського здоров'я, надання медичних та соціальних послуг, захисту прав дітей, самоосвіти дорослих, проведення вільного часу тощо. Зміст і напрями роботи сеттелмент- центрів визначалися і регулювалися відповідно до потреб жителів громади. Як правило, їхня робота було зорієнтована на різні категорії і вікові групи мешканців. Працівники центрів та волонтери практикували різні методи соціальної роботи¹³⁵ (Безпалько, О., 2005).

Як свідчить аналіз опрацьованих нами матеріалів, безпрецедентне значення для розвитку соціальної роботи в громаді мали колоніальні офіси, які Англія відкривала у своїх колоніях. Саме такі офіси були плацдармом для реалізації соціальної політики Англії на захоплених територіях, що зводилась до створення і розвитку поселень, які б працювали на благо великої колоніальної держави¹³⁶ (Gojová, A., 2008).

У 30-50-тих роках XX століття у Великій Британії відбулося масове переселення сільських жителів у щойно засновані міста. Освоєння міських просторів відбувалося хаотично і носило приватний характер. Уряд країни вирішив спростити процес адаптації та асиміляції сільських жителів у містах через працевлаштування у соціальних агенціях так званих громадських працівників ("community workers"), які допомагали новоприбулим «обжитися» в новому соціумі та створити групи самопомоги. Соціальна інтеграція та створення громад жителів були першочерговими завданнями громадських працівників¹³⁷ (Gilchrist, A., 2006).

Історично склалося так, що соціальна робота в громаді як науково-визначене та обґрунтоване поняття в теорію і практику соціальної роботи ввійшло тільки всередині XIX століття. Це пов'язано із тим, що до 60-х років минулого століття домінувала індивідуальна робота: увага соціальних працівників була зосереджена на роботі з окремими клієнтами та полегшенні процесу їхньої соціалізації. На початку 60-х років XX століття І. Йохазбенд (I. Younghusband) здійснив переворот у розумінні соціальної роботи як професійного виду діяльності. Науковець виділив соціальну роботу в громаді окремим третім методом соціальної роботи поряд з індивідуальним та груповим. У середині 60-х років про соціальну роботу в громаді говорили в основному як про теоретично обґрунтований метод соціальної роботи, оскільки на той час він не був практично обґрунтованим¹³⁸ (Younghusband, E., 1968).

Соціальна робота в громаді у 60-тих роках XX століття розвивалася в превентивному напрямі, при цьому наголос робився на індивідуальному розвитку та колективному благополуччі. Особистісний розвиток зводився до надання терапевтичної допомоги, підвищення рівня особистісної та соціальної

¹³⁵ Безпалько, О. В. (2005). Соціальна робота в громаді

¹³⁶ Gojová, A. (2008). Community social work. Ostrava.

¹³⁷ Gilchrist, A. (2006). Community work in the UK—a continuing journey. *Unter: <http://ebookbrowse.com/acw-talking-point-cd-in-the-uk-revised-dec-05-pdfd70335566>*.

¹³⁸ Younghusband, E. (1968). Community work and social change.

відповідальності кожного члена громади, його моральності та освіченості. Колективне благополуччя залежало від активності жителів громади, рівня їх залученості до роботи на розвиток як окремих членів так і всієї громади¹³⁹ (Gilchrist, A., 2006).

У 60-х роках на зміну соціально-середовищним і соціально-економічним причинам появи соціальних проблем приходять психолого-терапевтичні; активно ведеться обговорення інституційної спроможності соціальних агентств надавати якісні послуги соціально-незахищеним верствам населення; кількість незадоволених і соціально вразливих осіб зростає, що трансформується у виникнення різноманітних рухів, які стають на захист соціально-пригноблених. Цей період часу науковці характеризують як «золотий вік» для становлення і розвитку соціальної роботи в громаді, спрямованої на вирішення проблем широких груп і верств населення¹⁴⁰ (Thomas, D., 1983).

У 60-х роках ХХ століття мали місце спроби визначити межі соціальної роботи в громаді. Американська національна асоціація соціальних працівників схарактеризувала соціальну роботу в громаді як систему цінностей, цілей, знань і методів, а також санкцій. Основними її завданнями було визначено соціальне планування й організацію громад¹⁴¹ (Семигіна, Т., 2007, 35-39).

70-ті роки ХХ століття характеризують як кінець «золотого віку» для соціальної роботи в громаді. Це значною мірою було спричинено економічною кризою, зміною філософії суспільства, промоцією самопомоги і допомоги з боку держави. У той час теорія і практика соціальної роботи розвивалася на основі застосування екологічного підходу, який інтегрував терапевтичний та реформістський підходи. Людина розглядалася не тільки як особа, що реагує на суспільні зміни, але й як така, що постійно перебуває у взаємозв'язку із суспільством¹⁴² (Gitterman, A., Shulman, L., 1994).

Робота соціальних працівників, які працювали в місцевих громадах, здебільшого зводилась до надання консультацій, налагодження комунікацій та громадських слухань, обговорень у процесі прийняття спільного колективного рішення, або до попередження чи вирішення конфліктів у локальних громадах, які виникали на тлі стрімкого економічного розвитку країн та соціального розшарування суспільства¹⁴³ (Gilchrist, A., 2006).

80-ті роки ХХ століття асоціюються з холістичним підходом до організації соціальної роботи в громаді. Державні соціальні програми виявилися неієвними, неефективними у процесі вирішення соціальних проблем і задоволенні потреб населення. Відбувається перехід від державного рівня надання соціальних послуг до місцевого; при цьому акцент робиться на потребах та інтересах конкретних жителів конкретних локальних спільнот/громад та вироблення механізмів їх

¹³⁹ Gilchrist, A. (2006). Community work in the UK—a continuing journey. *Unter: <http://ebookbrowse.com/acw-talking-point-cd-in-the-uk-revised-dec-05-pdfd70335566>*.

¹⁴⁰ Thomas, D. N. (1983). *The Making of Community Work*. London: George Allen & Unwin.

¹⁴¹ Семигіна, Т. В. (2007). Організація надання соціальних послуг на рівні громади як загальна тенденція розвитку соціальної роботи. *Соціальна політика, соціальна робота й охорона здоров'я: як Україні досягти європейського рівня якості послуг*, 35- 39.

¹⁴² Gitterman, A.; Shulman, L. (1994). *Mutual Aid Groups, Vulnerable Populations and the Life Cycle*. New York: Columbia University Press.

¹⁴³ Gilchrist, A. (2006). Community work in the UK—a continuing journey. *Unter: <http://ebookbrowse.com/acw-talking-point-cd-in-the-uk-revised-dec-05-pdfd70335566>*.

задоволення. Чинні провайдери соціальних послуг виявилися не готовими до трансформації системи надання соціальних послуг на рівні локальної спільноти/громади. Утворилася велика ніша у системі надання соціальних послуг на місцевих рівнях, яка не була заповненою. Виходом із цієї ситуації було рішення про залучення самих жителів локальних спільнот/громад до вирішення їх же проблем. Так сформувався новий рівень соціальної роботи, який передбачав мобілізацію місцевих людських ресурсів задля вироблення механізмів вирішення своїх проблем власними силами. При цьому акцент робився на конкретності дій і досягненні цілей¹⁴⁴ (Hartl, P., 1997).

80-ті роки XX століття дали старт для створення соціальних агентств на рівні локальних спільнот/громад, які запрацювали як провайдери соціальних послуг і заповнили вільну нішу. Водночас місцеві органи влади разом із соціальними агентствами несли спільну відповідальність за розвиток доступної і якісної системи надання соціальних послуг на рівні локальної спільноти/громади відповідно до потреб та інтересів споживачів послуг¹⁴⁵ (Popple, K., 1995).

У той період часу (80-ті роки XX століття) уряди країн виділили значні кошти у вигляді грантів для закупівлі соціальних послуг у недержавних організацій. Тому соціальні працівники, які працювали на рівні локальних громад, виступали здебільшого у ролі менеджерів та виконавців проєктів, які фінансувалися з державних бюджетів¹⁴⁶ (Gilchrist, A., 2000).

Наступне десятиліття (90-ті роки XX століття) характеризується глобальною тенденцією децентралізації соціальних послуг. Як розвинені країни світу так і ті, що розвиваються, впроваджують в життя ідею надання соціальних послуг на рівні локальних спільнот. Це пов'язано із тим, що життя стає індивідуалізованим, люди пов'язують своє існування і реалізують себе у невеликих спільнотах, групах, які в найбільшій мірі відповідають їхнім потребам та інтересам. Держава стає неспроможною задовольнити потреби усіх громадян. Державні централізовані соціальні установи не здатні надавати якісні і доступні послуги відповідно до потреб кожного громадянина; є неефективними, частіше бюрократичними організаціями. Організація соціальної роботи як система надання соціальних послуг згідно потреб населення є більш дієвою, ефективнішою, менш обтяжливою для державного бюджету¹⁴⁷ (Семигіна, Т., 2007, 35-39).

Якщо попередні роки в історії становлення соціальної роботи в громаді за кордоном можна схарактеризувати як період організації соціальних служб у громаді, розвитку професіоналізму і компетентності у її членів, то 90-ті роки стали періодом боротьби за зміни у суспільстві, соціальній політиці, за права соціально вразливих категорій населення.

П. Белдок (P. Baldock) у своїй праці «Робота в громаді та соціальна робота» (Community Work and Social Work) виділив чотириосновних періоди в історії

¹⁴⁴ Hartl, P. (1997). *Komunita obanská a komunita terapeutická*. Praha, SLON.

¹⁴⁵ Popple, K. (1995). *Analysing Community Work. Its Theory and Practice*. Buckingham-Philadelphia: Open University Press.

¹⁴⁶ Gilchrist, A. (2000) 'Community work in the UK – an overview' ACW Talking Point No. 191.

¹⁴⁷ Семигіна, Т. В. (2007). Організація надання соціальних послуг на рівні громади як загальна тенденція розвитку соціальної роботи. *Соціальна політика, соціальна робота й охорона здоров'я: як Україні досягти європейського рівня якості послуг*, 35-39.

становлення соціальної роботи в громаді у Великій Британії¹⁴⁸ (Baldock, P., 1974):

перший етап (1880-1920 рр.) - поява соціальної роботи як професії – соціальна робота в громаді є одним із аспектів соціальної роботи. Означений період асоціюється із діяльністю волонтерських організацій у сфері надання соціальних послуг, створенням Національної ради соціального обслуговування на державному рівні та Рад соціального обслуговування як її структурних підрозділів на рівні громад, які координували роботу волонтерських організацій;

другий етап (1920-1950 рр.) – розвиток ідеї сусідства/громади – пов'язаний із необхідністю систематизувати і структурувати поняття і навички соціальної роботи; асоціюється із зростанням ролі місцевих органів влади у розвитку міст та увагою до сеттелментських рухів; відстоюванням ідеї побудови статичного, ієрархічного суспільства із широкими перспективами, чітко виокремленим середнім класом, який зрівноважував суспільну систему, ініціював зміни на рівні громад;

третій етап (1960-1970 рр.) – наголос на професійному, консенсусному підходах – виокремлення роботи в громаді як окремого напрямку розвитку соціальної роботи; популяризація діяльності фахівців із соціальної роботи в громаді; розвиток сфер соціальної роботи в громаді та категорій клієнтів. Кульмінацією цього періоду є публікація наукової праці «Робота в громаді та соціальні зміни» (*Community Work and Social Change*)¹⁴⁹ (Gulbenkian Study Group, 1968), яка дала старт для утвердження соціальної роботи в громаді, формуванню понятійного апарату та напрямів її реалізації, планування та організації соціальної роботи на рівні локальних громад;

четвертий етап (1970-1990 рр.) – розвиток радикально налаштованих соціальних рухів – асоціюється із експансією соціальної роботи в громаді як професії; розвитком професійної підготовки фахівців із соціальної роботи в громаді; утвердженням методів соціальної роботи на рівні громади, розробкою та реалізацією моделей і тактик соціальної роботи в громаді, розвитком професіоналізму як у практиці соціальної роботи, так і в соціальній освіті.

Розвиток соціальної роботи в громаді в США пов'язують як з позитивними, так із негативними змінами, що мали місце в соціальному, політичному та економічному житті країни у ХХ столітті: індустріалізація, гонка озброєнь, падіння норм моралі, економічна рецесія, фінансовий колапс тощо.

Українська дослідниця О. Безпалько¹⁵⁰ (Безпалько, О., 2005, 28-40) процес становлення і розвитку соціальної роботи в громаді, зародження окремих напрямів і форм такої роботи за кордоном пов'язує із зародженням сеттелмент- центрів, створенням і функціонуванням соціальних установ на локальних рівнях різних країн. До них науковець відносить:

– *громадські центри* (Community Centers), які активно діють в громадах Великобританії, Канади, Німеччині, США, Франції, Швейцарії і працюють із різними категоріями населення в плані організації їхнього навчання, дозвілля та оздоровлення;

¹⁴⁸ Baldock, P. (1974). *Community work and social work*. London: Routledge & Kegan Paul.

¹⁴⁹ Gulbenkian Study Group. (1968). *Community work and social change*.

¹⁵⁰ Безпалько, О. В. (2005). Соціальна робота в громаді. Київ: Центр навчальної літератури, 28-40.

– *сімейні центри* (Family Centers), діяльність яких спрямована на зміцнення внутрішньо сімейних стосунків між дорослими і дітьми, створення атмосфери довіри, взаєморозуміння і підтримки, попередження і розв'язання конфліктів у родині. Діють такі центри в Австрії, Угорщині та Німеччині;

– *інформаційні центри*, які функціонують в Австрії з метою надання соціальної, психологічної та педагогічної допомоги підліткам в кризових ситуаціях;

– *центри громадського виховання* (Community Education Centers), які з'являються на початку 80-х років у Великій Британії та спільно із молодіжними організаціями працюють з метою соціалізації підлітків та молоді через організацію та проведення різноманітних соціально-культурних заходів;

– *культурно-дозвілєві центри*, які активно функціонують у Франції. Їхня діяльність спрямована на саморозвиток молодих людей через залучення їх до різних видів творчої роботи: ліплення, театрального мистецтва, живопису, співу тощо;

– *різноманітні клуби та гуртки за інтересами*, які є надбанням ХХ століття таких країн як Данія, Польщі, США, Швеції. Вони працюють з метою задоволення різноманітних потреб та інтересів (музичних, художніх, поведінкових, спортивних, дозвілєвих, освітніх) різних верств та вікових категорій населення за місцем їхнього проживання¹⁵¹ (Безпалько, О., 2005, 28- 40).

Результати аналізу наукової літератури та практики з проблеми дослідження свідчать, що 20-80 роки ХХ століття науковці пов'язують із періодом, коли соціальна робота в громаді активно розвивалася у світі (Велика Британія, Канада, Індія, Німеччина, США) і низка вчених^{152, 153, 154, 155, 156} (Lindeman, E., 1921; Sanderson, E. & Polson, R., 1939; Dunham, H., 1948; Ross, M., 1955; Kramer, R., 1969) досліджували цей феномен та можливості його апробації та розвитку.

90-ті роки ХХ століття та початок ХХІ століття характеризуються процесами глобалізації та «макдональдизації» соціальної роботи як сфери професійної діяльності у всьому світі^{157, 158, 159, 160} (Dustin, D., 2016; Ford, R., 1994, 25; James, A., 2004, 37-54; Wallace, J., & Pease, B., 2011, 132-142).

Принципи побудови Макдональдсу як мережі закладів швидкого харчування закладаються, як базові, у розбудові суспільства, взаємовідносин у ньому. Не є виключенням і соціальна робота як професія. Надання соціальних послуг, згідно

¹⁵¹ Безпалько, О. В. (2005). Соціальна робота в громаді. Київ: Центр навчальної літератури, 28-40.

¹⁵² Lindeman, E. (1921). *The community: An introduction to the study of community leadership and organization*. Association Press.

¹⁵³ Sanderson, E. D., & Polson, R. A. (1939). *Rural community organization* (No. HT421 S33).

¹⁵⁴ Dunham, H. W. (1948). Social psychiatry. *American Sociological Review*, 183-197.

¹⁵⁵ Ross Murray, G. (1955). *Community organization theory and principles*. Arper And Row Publishing; New York; Evanston; London.

¹⁵⁶ Kramer, R. M. (1969). *Participation of the poor: comparative community case studies in the war on poverty*. Prentice Hall.

¹⁵⁷ Dustin, D. (2016). *The McDonaldization of social work*. Routledge.

¹⁵⁸ Ford, R. (1994). The McDonaldization of Society: An investigation into the changing character of contemporary social life. *Clinical Sociology Review*, 12(1), 25.

¹⁵⁹ James, A. (2004). The McDonaldization of Social Work—or “Come Back Florence Hollis, All Is (or Should Be) Forgiven”. *Reflecting on social work—Discipline and profession*, 37-54.

¹⁶⁰ Wallace, J., & Pease, B. (2011). Neoliberalism and Australian social work: Accommodation or resistance?. *Journal of Social Work*, 11(2), 132-142.

ідеї макдональдизації, за місцем проживання клієнта у найкоротші терміни передбачає персоналізацію та індивідуалізацію послуг відповідно до потреб і проблем споживачів цих послуг; ефективне управління означеним процесом – забезпечення якості та ефективності послуги мають домінуюче значення. При цьому досягнення запланованого результату (мети) має відбуватися шляхом мінімальних затрат часу й людських ресурсів¹⁶¹ (Dustin, D., 2016).

Ключовими характеристиками процесу макдональдизації соціальної роботи є: впровадження єдиних стандартів надання соціальних послуг; теорій, підходів до розв'язання соціальних проблем, що існують у суспільстві; дотримання єдиних етичних принципів у процесі надання соціальних послуг; робота за місцем проживання клієнта¹⁶² (Dustin, D., 2016) є. Імплементацию управління доглядом (care management) як базової соціальної послуги спочатку у Великобританії (1993 р.) і потім в усьому світі, головними принципами якої є ефективність, калькулятивність, передбачуваність і контроль¹⁶³ (James, A., 2004, 37-54) пов'язують із періодом макдональдизації соціальної роботи.

У сучасних умовах у міжнародній практиці зміст соціальної роботи в громаді зводиться до надання кваліфікованої допомоги, послуг клієнту за місцем його проживання за принципом пролонгованого догляду. Тобто соціальна робота в громаді у XXI столітті є територіально зумовленою, здійснюється на місцевому рівні, органами місцевого самоврядування, безпосередньо фахівцями із соціальної роботи (соціальними консультантами, соціальними терапевтами, менеджерами соціальних послуг тощо) за місцем проживання клієнта. Фахівці самі приходять до клієнта для того, щоб надати йому кваліфіковану допомогу, а не чекають на нього в офісі. У цьому практиці вбачають низку переваг: по-перше, де, як не на місцевому рівні, можна в повній мірі отримати інформацію про специфіку потреб і проблем жителів, про особливості взаємовідносин всередині громади; по-друге, саме в громадах соціальні працівники сприймаються жителями не як «чужинці», які невідомо чим займаються, а як «свої».

Соціальна робота в територіальній громаді спрямована на задоволення потреб та вирішення як індивідуальних проблем окремих жителів громади, груп, так і самої громади як об'єкта через: залучення до роботи професійного фахівця та активізацію жителів громади; високий рівень кооперації із зовнішніми інституціями та між членами громади; оцінку потреб у соціальних послугах, їх планування і замовлення, моніторинг та оцінку їх якості¹⁶⁴ (Návrh štandar doverénnej... , 2004, 10-11).

А. Гідденс (A. Giddens) виділяє три рівні, на яких реалізується соціальна робота в територіальній громаді: мікро-рівень, макро-рівень та мезо-рівень (рис. 1.1.)¹⁶⁵ (Giddens, A., 2003).

¹⁶¹Dustin, D. (2016). *The McDonaldization of social work*. Routledge.

¹⁶² Там само.

¹⁶³James, A. (2004). *The McDonaldization of Social Work—or “Come Back Florence Hollis, All Is (or Should Be) Forgiven”*. *Reflecting on social work—Discipline and profession*, 37-54.

¹⁶⁴Návrh štandar doverénnej sociálnej práce v obci so zreteľom na prácu s vylúčenými komunitami. (2004). *Fond sociálneho rozvoja*, 44, 10-11.

¹⁶⁵Giddens, A. 3. 1. 14. (2003). *SOCIÁLNA PRÁCA študijný program: SOCIÁLNY A MISIJNÝ PRACOVNÍK S RÓMSKOU KOMUNITOU*.

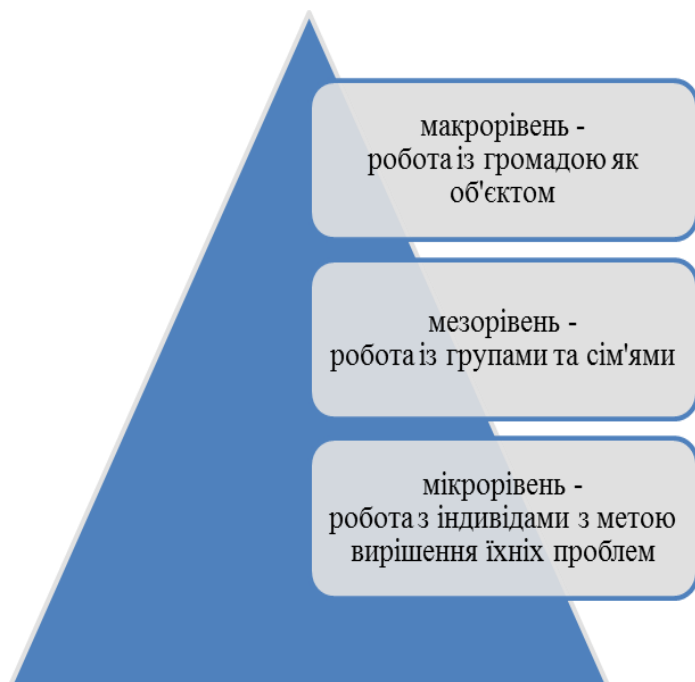

Рисунок 1.1. Рівні соціальної роботи у територіальній громаді.

А. Твелветріз (A. Twelvetrees) вважає, що робота в громаді передбачає активне залучення людей до розв'язання їхніх проблем та проблем самої громади; зосереджується на побудові ефективних взаємостосунків між індивідами, групами й організаціями в громаді. При цьому науковець стверджує, що актуальними є як територіальні громади, так і громади за інтересами: у випадку потрапляння у складні життєві обставини (СЖО) члени громад мають самостійно визначити свої потреби і проблеми, права, сформулювати цілі та способи їх досягнення, при цьому зважаючи на права і бажання інших людей¹⁶⁶(Twelvetrees, A., 1991). Варто зазначити, що діяльність місцевих органів влади є не менш важливою, ніж діяльність самих членів громади¹⁶⁷ (Definition of Community Work..., 2016).

Практична соціальна робота в громаді зводиться до: безпосередньої участі членів громади у прийнятті рішень, спрямованих на покращення їхнього життєіснування; інформування населення про події, що мають місце в громаді; соціальний супровід, підтримку та ініціювання змін мають здійснювати люди, якімають відповідну підготовку.

Схожу позицію займає і Г. Чейнен¹⁶⁸ (Чейнен, Г., 1997), який розглядає соціальну роботу в громаді «як активізацію безоплатної, самомотивованої діяльності мешканців, що відображає або стосується сумісного життя чи умов життєдіяльності населення; вона також може містити в собі діяльність органів

¹⁶⁶TwelvetreesA. (1991). CommunityWork.London: Macmillan.

¹⁶⁷DefinitionofCommunityWork: CommunityWorkKnowledgeandSkills. Web-siteofCommunityWorkEducationandTrainingNetwork. (2016). Available at: http://www.cweten.org/aandq/Definition_of_Community_Work.htm.

¹⁶⁸Чейнен, Г. (1997). Із тіней. Асоціація психіатрів України–Амстердам-Київ.

влади або інших дійових осіб, що мобілізує або включає такі дії з боку мешканців»¹⁶⁹ (Іващенко, К., 2016).

На думку М. Пейна¹⁷⁰ (Пейн, М., 1997, 58–59), реалізація соціальної роботи в громаді зводиться до налагодження й ініціювання різного роду зв'язків, контактів як в середині громади між її членами, групами чи організаціями, так і зовні задля посилення відчуття приналежності до конкретної соціальної спільноти. Науковець виділяє чотири основних напрями роботи в громаді:

- налагодження та координація діяльності різного роду соціальних агенцій в межах громади;
- створення можливостей та залучення членів громади до участі у розвитку та житті громади, прийнятті та реалізації управлінських рішень задля покращення умов життєіснування в громаді;
- аналіз соціальних проблем та потреб жителів громади, здійснення соціального планування та замовлення соціальних послуг на рівні громади, спрямованих на задоволення потреб і проблем її членів;
- розвиток системи взаємодопомоги та соціальної допомоги в громаді через залучення волонтерів, груп взаємодопомоги та кваліфікованих спеціалістів.

М. Майо соціальну роботу в громаді зводить до двох рівнів: базового, що передбачає організацію і реалізацію соціальної роботи за місцем проживання клієнтів та до роботи в місцевих соціальних агенціях, що передбачає діяльність органів місцевої влади, соціальних агенцій, спрямовану на реалізацію соціальної політики держави на місцевому рівні¹⁷¹ (Семигіна, Т., 2004).

Дж. Бопп (G. Vorr) та М. Бопп (M. Vorr) виокремили два основних підходи до організації соціальної роботи в громаді: підхід, заснований на наданні соціальних послуг урядовими й громадськими організаціями та підхід, заснований на активізації членів громади та всієї громади до участі у вирішенні існуючих соціальних проблем¹⁷² (Ворр, М., 1998).

М. Ромм вважає, що соціальна робота в громаді включає діяльність різноманітних соціальних служб та соціальних працівників на локальному рівні щодо вирішення соціальних проблем та задоволення потреб представників різних соціальних груп в межах громади, реалізацію соціальних програм та проектів, громадських ініціатив задля покращення умов життєдіяльності жителів громади¹⁷³ (Ромм, М., 1999).

Базовими принципами соціальної роботи в громаді є:

автономність – кожен член громади має право на самовираження і свободу, на власний вибір, власну думку, можливість бути «господарем» свого життя;

благодійність і доброзичливість – опирається на цінність добра, його творення для інших; соціальні працівники працюють із клієнтом для того, щоб допомогти йому, наповнити його життя сенсом;

¹⁶⁹ Іващенко, К. В. (2016). Соціальна робота в громаді.

¹⁷⁰ Пейн, М. (1997). *Община как основа социальной политики и социальной идеи. Взаимосвязь социальной работы и социальной политики*. М.: Аспект Прессе, 44–62.

¹⁷¹ Семигіна, Т. В. (2004). *Робота в громаді: практика й політика*. К.: Вид. дім «КМ Академія», 180. ¹⁷² Ворр, G. & Ворр, М. (1998). *A Practical Guide to Building Sustainable Communities*. Calgary: Alberta, 68. ¹⁷³ Ромм, М. В. & Ромм, Т. А. (1999). *Теорія соціальної роботи: учебное пособие*. Новосибирск. 64.

соціальної справедливості – у громаді має бути справедливий розподіл ресурсів, виключене пригноблення і дискримінація по відношенню до членів громади чи окремих груп¹⁷⁴ (Петренко, Т., 2014).

Т. Семигіна, на основі опрацювань наукових праць зарубіжних дослідників, виділяє етичні принципи роботи соціальних працівників в громаді:

- збереження життя / право на існування;
- чесність / право на достовірну інформацію;
- конфіденційність/ повага до особистого життя;
- рівний доступ до ресурсів, послуг і можливостей;
- право на покращення здоров'я, безпечне проживання¹⁷⁵ (Семигіна, Т., 2004).

Соціальна робота в територіальній громаді передбачає діяльність кваліфікованих фахівців із соціальної роботи з метою: задоволення потреб тавирішення проблем клієнтів; залучення, активізацію членів громади до вирішення власних проблем, прийняття управлінських рішень; розподілу

наявних ресурсів та залучення нових, необхідних тощо.

Діяльність соціального працівника в територіальній громаді є полівалентною за своєю природою: соціальний працівник працює з кожним окремим випадком із кожним клієнтом/групою клієнтів/організацією на рівні громади і в межах громади та несе особисту відповідальність за якість наданих ним послуг¹⁷⁶ (Jana na Brielová, M., & PeTra na JDošová, M., 2010, 32). Особливістю соціальної роботи в територіальній громаді є можливість попередження появи соціальних проблем, профілактики СЖО, що дозволяє зменшити кількість потенційних клієнтів соціального працівника як споживачів соціальних послуг.

Соціальні працівники працюють на різних рівнях (рис. 1.1.), використовують знання, вміння і навички не тільки із соціальної роботи, але й із управління, адміністрування, соціології, психології та політології тощо.

До основних обов'язків соціального працівника в територіальній громаді можна віднести: збір необхідної інформації, аналіз соціальних проблем, планування діяльності з надання допомоги тим, хто цього потребує; налагодження кооперації; надання кваліфікованої консультативної допомоги, послуг із медіації, реалізацію превентивних заходів, руйнацію стереотипів, деривацію, супровід, підтримку та інформування населення про соціальні послуги¹⁷⁷ (**Pracovníkáníplň–lokální sociální pracovník.**, 2009-11-27).

Як свідчить аналіз опрацьованих нами джерел, початок становлення і розвитку соціальної роботи в територіальній громаді пов'язують із періодом перших селтментських рухів, що мали місце у колоніальних державах. Проте найбільш важливим для процесу становлення соціальної роботи в громаді як професійного виду діяльності мали 60-ті роки ХХ століття. ХХ-ХХІ століття стали періодом глобалізаційних змін у соціальній роботі. Аналіз праць зарубіжних дослідників свідчить про різні підходи до розуміння змісту соціальної роботи в громаді, ролі соціального працівника в громаді та її жителів в процесі ініціювання, прийняття та реалізації рішень, спрямованих на покращення життя членів громади.

¹⁷⁴ Петренко, Т. В. (2014). Методичні засади підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у громаді.

¹⁷⁵ Семигіна, Т. В. (2004). Робота в громаді: практика й політика. К. : Вид. дім «КМ Академія», 180.

¹⁷⁶ Jana gaBrielová, M., & PeTra gaJDošová, M. (2010). Community social work. Merit of human potential in regional development, 32.

¹⁷⁷ Pracovníkáníplň–lokální sociální pracovník.[online]. 1 s.[cit. 2009-11-27]. Dostupné na: [http://www. Unsk.sk/ files/romkom/PracovníkáníplňLSP/pdf](http://www.Unsk.sk/files/romkom/PracovníkáníplňLSP/pdf)

